

ГЕВГЕЛИСКО ВО ИЛИНДЕНСКОТО ВОСТАНИЕ

Во Гевгелиско, во време на подготовките за вооружено востание, по Солунската одлука, делуваа војводите: Сава Михајлов и Аргир Манасиев. Месниот комитет веднаш се зафати со интензивно припремање за вооружено востание, а истовремено нараснува и бројот на четите. Веќе во април 1903 година четата на Сава Михајлов нараснува на 40 души, а онаа на Аргир Манасиев и на 80 души (Д. Динев, „Из спомените ми през 1903 година“. Ил. илинден г. V, кн. 7—8, Софија 1933).

Нешто подоцна околинскиот комитет, со собрани парични средства на име помоќ и од други извори, купише пушки од системот „Гра“, од Турци-контрабандисти и од Грци, кои биле доставени преку Солун. Уште во првите месеци на 1903 година во гевгелиско биле доставени околу 100 пушки, нешто „Гра“, потоа српски маузерки и берданки.

Бидејќи за востанието биле потребни и други експлозивни средства, околинското раководство се погрижило да се наоружаат четите со динамит. Во спомените на Аргир Манасиев, цитирано од В. Картов во книгата „Гевгелија до Балканските војни“, се вели:

„Бидејќи немавме бомби, момчињата ги снабдевме со шишиња полни со динамит. Ги обвивавме со ламарина или со јаже. Од полните шишиња со динамит не се очекуваше некој ефекат, како што го имаа бомбите, но тие даваа силен тресок, кој многу ги плашеше Турците“, (ст. 168). Снабдувањето што го вршел Сава Михајлов, со потребното вооружување на четите во Гевгелиско не престанало се до Илинденското востание.

Снабдувањето што го вршел Сава Михајлов, со потребното вооружување на четите во Гевгелиско не престанало сè до Илинденското востание.

Во Гевгелиско, и покрај тоа што не се добија посебни инструкции, околинското раководство систематски се припремаше за одлучниот настан, Бројот на четите нараснал многу. Sprema извештаите на српскиот конзул Г. Ј. Николиќ, од 30 јуни 1903 година, до својот министер за надворешни работи Љ. Калевик, а врз основа на прибраните извештаи од училишните инспектори и учители од Гевгелија, му пишува:

„Веќе еден месец како комитете се јавуваат во мали чети од 10—12 души, сега крстосуваат во големи чето од 60—80 души, и слободно влегуваат во кое сакаат село и остануваат по 2—4 дена. Обично кондисуваат во гркоманските куќи и ги повикуваат да им помагаат, зошто нивната задача е да извојуваат слобода за сите христијани во Македонија. . . На кајмакот во текот на 15 дена два пати му е јавено од самите комити дека ќе влезат во Гевгелија, па поради тоа таму царува голем страв. . . До селото Конско, четири часа од Гевгелија, во планината, денес има собрано под знаме 470 комити, за кои се зборува дека ќе нападат на Гевгелија штом ќе се пособерат повеќе востаници.¹ (Љ. Лапе — Илинденски зборник 1903—1953 година, стр. 28—29.)

Во врска со престојната вооружена пресметка со вековниот поробувач ситуацијата во Гевгелија добивала се поорганизирана форма, па во летниот период до август 1903 год. од Гевгелиско се приклучиле многу млади луѓе во четите, за кое зборуваат конзулите во своите извештаи. Исто така сè повеќе се вршат собирања на потребни средства

(храна, облека и санитарски материјали). Уште пред почетокот на Илинденското востание во Солунскиот револуционерен округ е прилично живо, а посебно во гевгелиско, поради акцијата на Гемициите во Солун. Во потерите по атентаторите веќе во летото ќе станат неколку судирања во гевгелиската каза. Во претходно цитираниот извештај на српскиот конзул се соопштува и за прекинувањето на телеграфските врски Гевгелија—Дојран близу до селото Стојаково. Sprema извештаите добиени од Енице-Вардар конзулот вели:

„Разбрав дека востаниците го удриле знамето на Пајак Планина, каде како, што изгледа, им е зборно место, па Турците се во голем страв”.

Во друг еден извештај, испратен пак од истиот конзул, се зборува за една акција извршена на 11 август имено, дека е нападнато селото Горничет (Гевгелиско) каде биле убиени 9 горничетани а 3 раниле. (ст. 60).

Борби се водени се до септември 1903 година. Истиот конзул јавува и за еден голем судир, на 18. IX. 1093 година, на линијата Солун—Скопје, кај село Миравци. Тука настанал судир меѓу турската потера и една јака востаничка чета во која загинале 130 четника, а од Турците имало 30 мртви војника меѓу кои 1 полковник и 4 пониски офицери. (ст. 106).

Меѓутоа, една од најголемите акции која е извршена во екот на самото востание е урнувањето на железничката линија и мостот непосредно до градот Гевгелија — во местото „Аризанов камен” (Меѓу село Мрзенци и Гевгелија). Во оваа акција учествувале 15 четника а непосредно при поставувањето на динамитот учествувале Сава Михајлов и Аргир Манасиев. Во своите спомени Сава Михајлов вели: „Тоа го сторивме на 28 јули (13 август) 1903 година ноќта во 10 часот. Близу до мостот имаше стража. Се доближивме со целата чета за да може таа да го чува патот од Гевгелија, потоа неколкумина отидовме, ставивме динамит под мостот а и на линијата околу 900 метра од мостот. Експлозијата настана откако се оддалечивме. Фитилите беа едновремено запалени. Пукотницата беше страшна. Целиот мост и линијата (околу 200 метра) летнаа во воздух. (Ил. илинден кн. 7—8 ст. 47—48).

Заради активностите на четите, во летото на 1903 година зеле учество во борбите и некои села од гевгелиско, а и месната организација на ВМРО, откако дознале за некои акции што веќе ги извршиле четите на Сава Михајлов и Аргир Манасиев. Така, Ристо Митров, од село Серменин стар 80 години, се сеќава:

„Ристо Ѓорѓиев (капетанчето), како месен раководител, ги собрал луѓето верни на организацијата и им зборувал дека треба да се учествува во востанието, во било какви акции. Илија Митров, Ристо Карпачев, Лазаров Андон и Ристо Пецанов фаќаат четворица Турци, кој продавале тутун во селото, и ги спроведуваат спрема с. Петрово и во месноста Крива Река ги убиваат. За овој случај Турците, иако трагале, не успеале да ги откријат убијците. Меѓутоа, по случајот со убиството на еден друг Турчин — алваџија во село Конско, во куќата на Петко Колебачев се откриваат убијците. Откако бил притеснет Петко Колебачев, тој признал за убиството на алваџијата, но ги предал и убиците од село Серменин. По овој случај настанала афера и биле затворени 34 селани од Серменин, во главно симпатизери на Организацијата. Турскиот суд спомнатите четворица ги осудил на по 101 година затвор, а другите откако одлежале

во истражниот затвор извесно време, биле пуштени на слобода. Од ова досега изнесено се гледа дека во востаничката 1903 година во Гевгелиско била доста активна Организацијата и дека се завршени повеќе оружени акции. Акцијата на железничката линија од 28 јули била во духот на предупредувањето од Главниот штаб на востанието до Дирекцијата на Источните железници, како и акцијата извршена на линијата Солун—Скопје, пак, од Сава Михајлов. Една покрупна акција, во врска со погоре споменатата акција, четите на Сава и Аргир требало да извршат на мостот кај Демир Капија, но до тоа не дошло поради издајството од еден меанџија од село Клисурса. На 24 август (7. IX.) 1903 година, наместо очекуваниот леб на четниците им дошле во пресрет 800 турски војници и неколку стотини башибозуци. На тој начин, кај местото Клисурска Јаворица, дошло до нерамна борба меѓу 60 четника и многубројна турска војска и башибозук. Во таа борба, која траела повеќе од 3 часа, загинале 7 четника и 1 бил ранет. Последна од серијата акции на железницата била извршена лично од Сава Михајлов на еден воз кај село Смоквица. Но, тука немало поголема материјална штета, освен што бил уништен еден вагон полн со жито.” (А. Динев, Илинденска епопеја, кн. I стр. 355—56).

Илинденското востание во септември—октомври 1903 г. наполно спласна, а напоредно со тоа спласнаа и акциите во гевгелискиот крај, бидејќи турската власт на ова подрачје испратила поголема војска (1000—1500 војника). Српскиот конзул Г. Ј. Николиќ во својот извештај до министерот за надворешни работи од 7. IX. 1903 година пишува:

„Од Ениџе вардарска каза, последниве денови нема никакви извештаи, освен за судирот кај Боровица, за кое ќе биде збор понатаму. Меѓутоа, таму е концентрирана доста војска која 7 дена оперира против комитите. Колку што можев да разберам, тоа оперирање се состои во маршот што ќе го извршат 8 баталјона од пешадијата. Тие тргнале на 30 минатиот месец од неколку точки — Кукуш—Гевгелија—Гуменџа—Ениџе-Вардар и Солун, со намера да го исчистат Повардарие, и околините на спомнатите места, од комитите . . . (Љ. Лапе Ил. зборник 1903—1953 год. стр. 80, Скопје).

Во врска со оваа акција на Турците за чистење на гевгелискиот крај, на 12. IX. 1903 година ќе биде и судирот на четата на Апостол Петков во месноста Гандач во околината на Гевгелија (Егејска Македонија). Во ова судурување биле здружени четите на Апостол Петков со Иванчо Карасулијата, вкупно 103 четника, против 1200 турски војници. Борбата траела 16 часа во неа имало избиено 180 Турци. Друга таква борба била водена кај село Ливада во местото Баш Бунар, каде востаниците ги предводеле Сава Михајлов и Аргир Манасиев со околу 180 четника против 300 Турци (Ангел Динев Ил. епопеја I. ст. 355—356).

Со завршувањето на 1903 година, македонскиот народ ја изгуби битката, но не по своја вина, не поради неговата слаба борбеност, туку поради неорганизираноста на вооружената борба и поради предавничката улога на врховистите кои беа успеале да се инфилтрираат во раководството на ВМРО. Но, со тоа не престана борбата на македонскиот народ, туку напротив, таа се разгоруваше со нови форми.